

Yevheniia Popko¹

“Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine

Olha Lukova²

“Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine

The Methodological Component of Improving the Assessment of Long-Term Debt as a Financial Instrument

Abstract. Accounts receivable and payable are one of the most common types of financial instruments of agricultural enterprises. Until recently, such debt was considered a traditional accounting object with established recognition rules, cost measurement and disclosure. However, since the end of 2019, the valuation of such financial instruments has changed due to introducing the present value as a priority for its long-term type. The article aims to reveal the methodology for determining the present value of long-term debt as the most common type of financial instrument. The specifics of the application of the present value for the assessment of long-term debt were disclosed. It was substantiated which types of such debt are subject to the discounting requirement and which are not. The problem points of introducing a new type of assessment, which affect the data of financial statements, were identified. The article contains the necessary data and rules for the most reliable calculation of the present value of long-term receivables and long-term liabilities as financial instruments. The study results show that for the most accurate and objective determination of the present value of long-term receivables and long-term liabilities as financial instruments, the agricultural enterprise needs to record the methodology of cost measurement of such objects in the Regulation of accounting policy. In particular, it is necessary to specify the object (which type of long-term debt is subject to discounting and which is not), the calculation (formula), the variable (discounting rate selection procedure) and the documentary (a form of the primary document) components.

Keywords: financial instruments, long-term debt, valuation, present value, financial reporting, agricultural enterprises.

Suggested Citation

Popko, Ye., Lukova, O. (2023). The Methodological Component of Improving the Assessment of Long-Term Debt as a Financial Instrument. *Oblik i finansy*, 3(101), 12-20. [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-3\(101\)-12-20](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2023-3(101)-12-20)

Євгенія Попко

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

Ольга Лукова

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», м. Київ, Україна

Методологічний компонент удосконалення оцінки довгострокової заборгованості як фінансового інструменту

Анотація. Дебіторська та кредиторська заборгованість є одним із найпоширеніших видів фінансових інструментів сільськогосподарських підприємств. Донедавна така заборгованість вважалася традиційним об'єктом бухгалтерського обліку з усталеними правилами визнання, вартісного вимірювання та відображення. Проте, з кінця 2019 року оцінка таких фінансових інструментів зазнала змін через запровадження теперішньої вартості як пріоритетної для довгострокового її виду. Метою статті є формування цілісного бачення методології визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості як найпоширенішого виду фінансових інструментів. Розкрито специфіку застосування теперішньої вартості для оцінки довгострокової заборгованості. Обґрунтовано, які види такої заборгованості підпадають від вимогу дисконтування, а які – ні. Означено проблемні моменти запровадження нового виду оцінки, що впливають на дані фінансової звітності. Розкрито компонентний склад необхідних даних для максимально достовірного обчислення величини теперішньої вартості довгострокової дебіторської заборгованості та довгострокових зобов'язань як фінансових інструментів. За результатами дослідження встановлено, що для найбільш точного та об'єктивного визначення теперішньої вартості довгострокової дебіторської заборгованості та

¹ Yevheniia Popko, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0003-4251-8935

² Olha Lukova, “Institute of Agrarian Economics” National Scientific Centre, Kyiv, Ukraine.

ORCID 0000-0002-6105-6265

E-mail: lukova.olga@gmail.com (Corresponding author)

довгострокових зобов'язань як фінансових інструментів сільськогосподарському підприємству потрібно закріпити методологію вартісного виміру таких об'єктів у Положенні про облікову політику. Для цього слід конкретизувати об'єктний (який вид довгострокової заборгованості підлягає дисконтуванню, а який ні), розрахунковий (формула), варіативний (порядок обрання ставки дисконтування) і документальний (форма первинного документа) її компоненти.

Ключові слова: фінансові інструменти, довгострокова заборгованість, оцінка, теперішня вартість, фінансова звітність, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Будучи одним із найпоширеніших видів фінансових інструментів поряд з грошовими коштами, дебіторська та кредиторська заборгованість донедавна вважалася традиційним об'єктом бухгалтерського обліку з усталеними правилами визнання, оцінки та відображення. Проте з кінця 2019 року оцінка таких фінансових інструментів зазнала змін.

Міністерство фінансів України наказом «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 16.09.2019 р. № 379 (далі – Наказ № 379) оновило правила відображення в обліку (визначення вартості) довгострокових зобов'язань і довгострокової дебіторської заборгованості, на які не нараховуються відсотки [10]. З 29.10.2019 р. відповідно до змін, які були внесені до п. 12 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [5] та п. 9 НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [6], уся довгострокова дебіторська заборгованість та усі довгострокові зобов'язання відображаються в балансі за їхньою теперішньою вартістю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великі і середні агропідприємства використовують, крім загально прийнятих фінансових інструментів, також специфічні. Варіативна природа такого об'єкта обліку, його класифікаційних груп, методів оцінки, звітного представлення тощо формує широке поле для наукових пошуків і водночас фінансові інструменти для облікової системи досі залишаються новими та мало дослідженими.

Науковці [1, 2, 11], розвиваючи облік фінансових інструментів, напрацьовували рішення щодо: адаптації міжнародних вимог до вітчизняної практики; класифікації їх окремих видів; розкриття у фінансовій звітності тощо. Віддаючи належне глибині і різновекторності проведених досліджень, водночас слід зазначити, що вони позбавлені такого важливого аспекту, як розкриття труднощів їх облікової оцінки. В даному контексті мова йде також про довгострокову дебіторську заборгованість та довгострокові зобов'язання, які ідентифікуються в обліку як фінансовий інструмент.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує також відсутність методичного забезпечення облікового відображення операцій визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості як найпоширенішого виду фінансових інструментів агропідприємств. Все це, а також ряд інших аспектів у площині бухгалтерського обліку засвідчують актуальність обраної проблематики та визначають формулювання мети дослідження.

Мета статті – сформулювати цілісне бачення методології визначення теперішньої вартості довгострокової заборгованості як найпоширенішого виду фінансових інструментів.

Методологія дослідження. Інформаційною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; законодавчі та нормативно-регламентуючі акти з питань бухгалтерського обліку в Україні; дані бухгалтерського обліку і фінансової звітності сільськогосподарських підприємств щодо операцій з фінансовими інструментами. Для досягнення поставленої мети застосовано методи наукового пізнання, зокрема: аналіз та синтез, порівняння, групування, аналогії, систематизації та табличний метод.

Виклад основного матеріалу. Довгострокова дебіторська заборгованість – сума боргів на користь підприємства, яка виникла у результаті господарських відносин між ними і іншими господарюючими суб'єктами та буде сплачена у термін, що перевищує 12 місяців з дати балансу. Тобто йдеться про відволікання коштів з обороту певного підприємства на користь інших юридичних або фізичних осіб строком понад рік.

Довгострокова кредиторська заборгованість (або зобов'язання) – це сума боргів одного підприємства перед іншими юридичними чи фізичними особами зі строком погашення понад 12 місяців з дати балансу. Вона виникає як результат не збігу в часі оплати за товар (роботу, послугу) з моментом переходу права власності на них (відвантаження товару, виконання робіт, надання послуг) або нездійснених розрахунків за взаємними зобов'язаннями.

Що стосується терміна «теперішня вартість», то його визначення міститься лише у п. 4 НП(С)БО 11, у якому зазначено, що «теперішня вартість – це дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства» [6]. Виходячи з цього, основною для визначення теперішньої вартості зобов'язання є дисконтування. Під ним розуміють приведення вартості грошей, які необхідно сплатити у майбутньому (майбутніх платежів), на даний момент часу.

Першою звітною датою, на яку в балансі необхідно відображати довгострокову заборгованість за теперішньою вартістю, було 31.12.2019 р., оскільки з 29.10.2019 р. вступили в силу нові правила, визначені Наказом № 379. Тобто довгострокова заборгованість, яка виникає з вказаної дати, має дисконтуватися. Також дисконтуванню підлягала та

довгострокова заборгованість, яка виникла до 29.10.2019 р., і строк погашення якої на 31.12.2019 р. перевищував 12 місяців. При цьому, якщо на 31.12.2019 р. в обліку є довгострокова заборгованість, яка виникла до 29.10.2019 р., але строк погашення якої не перевищував 12 місяців, то така заборгованість визнається короткостроковою, а отже, не підлягає дисконтуванню. Хоча описана ситуація вже відбулася і носить ретроспективний характер, проте має важливе значення також для теперішніх господарських операцій, які бухгалтер має оцінювати на кожну звітну дату, виходячи з наведеного.

Прийняття Наказу № 379 спонукало бухгалтерську спільноту до активізації власного професійне судження ще відносно одного важливого моменту. Так, згаданий наказ відсилає до норм НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [9], де йдеться про зміну облікових оцінок та облікової політики. Не зупиняючись на відмінностях цих двох понять, слід звернути увагу на те, що відповідно до п. 9 НП(С)БО 6 зміна вимог Мінфіну як органу, що затверджує положення (стандарт) бухгалтерського обліку, є зміною облікової політики.

Змінена облікова політика згідно з п. 11 НП(С)БО 6 має застосовуватись із моменту, коли відбулася подія. Тобто якщо договір укладено, наприклад, у 2017 році строком на чотири роки, а дисконтування запроваджено з 29.10.2019 р., то дисконтувати заборгованість треба з 2017 року – відтоді, коли в обліку визнана заборгованість. Це означає необхідність коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного року та складання фінансової звітності за всі попередні періоди так, наче змінена облікова політика мала чинність на момент виникнення (здійснення) події (операції) (п. 11 НП(С)БО 6).

Але п. 13 НП(С)БО 6 передбачає виняток. Зокрема, якщо суму коригування нерозподіленого прибутку на початок звітного року неможливо визначити достовірно, то облікова політика поширюється лише на події та операції, які відбуваються після дати зміни облікової політики. Тому якщо відповідно до професійного судження бухгалтера у цій ситуації доцільно застосувати перспективний підхід, пославшись на п. 11 та п. 13 НП(С)БО 6, таку позицію необхідно зафіксувати у Наказі про внесення змін до Положення про облікову політику підприємства.

Потребують врахування в Положенні про облікову політику підприємства також інші моменти, які розглядаються нижче, оскільки вони або мають варіативні ознаки, або ж взагалі не означені в нормативних документах з бухгалтерського обліку. Так, зокрема, на сьогодні нормативні документи не містять методики чи порядку проведення дисконтування, тоді як на практиці використовується математична формула:

$$PV = FV / (1 + i)^n, \quad (1)$$

де: PV – теперішня вартість грошей;

FV – майбутня вартість грошей;

i – ставка дисконтування;

n – кількість періодів.

У консультаціях, науковій та навчальній літературі можна зустріти формулу, яка містить інші позначення. Наприклад, ставка дисконтування позначається «E», кількість періодів – «i» тощо, але це не впливає на порядок розрахунку теперішньої вартості.

Доцільно розглянути наведену формулу для дисконтування більш детально. Так, теперішня вартість грошей (PV) – розрахункова величина, яку отримає підприємство при дисконтуванні конкретного зобов'язання. Ця величина і буде відображатися як заборгованість перед конкретним контрагентом на дату балансу. Майбутня вартість грошей (FV) – це сума, яку підприємство має повернути у майбутньому, тобто конкретна сума довгострокового зобов'язання, яка передбачена договором.

Найскладнішим і найбільш дискусійним компонентом вищенаведеної формули є ставки дисконтування (i), адже саме вона залежить від умов та виду зобов'язання (п. 9 НП(С)БО 11). Тому визначити єдину ставку для всі підприємств чи для всіх видів довгострокової дебіторської заборгованості та зобов'язань, які має конкретне підприємство, не можливо.

Для визначення теперішньої вартості довгострокових зобов'язань у вигляді поворотної фінансової допомоги, як правило, за ставку дисконтування обирається розмір відсоткової ставки за довгостроковими кредитами банків на аналогічних або дуже подібних умовах. Наприклад, якщо відсоткова ставка за довгостроковим кредитом строком на 5 років у національній валюті становить 15,9, то для довгострокових зобов'язань строком на 5 років підприємство може використати значення 15,9% як ставку дисконтування. Для іншого зобов'язання, наприклад, в іноземній валюті строком на 3 роки, можна застосовувати ставку за довгостроковими кредитами у відповідній іноземній валюті.

Враховуючи вид довгострокової заборгованості та її умови, за ставку дисконтування можна обрати також облікову ставку НБУ, ставки за депозитами, ставка дохідності облігацій внутрішньої державної позики (середньострокових, довгострокових) тощо. Проте наявність значної кількості варіантів, які можна обрати, як ставку дисконтування при розрахунку теперішньої вартості фінансових інструментів, котрими є дебіторська і кредиторська заборгованість, по-перше, вимагає застосування професійного судження бухгалтера, а по-друге, його обґрунтованості (доказового підкріплення). Останнє в свою чергу стає точкою потенційного ризику викривлення бухгалтерської інформації та точкою концентрації уваги при експертній верифікації обліку фінансових інструментів.

Кількість періодів (n) залежить від строку погашення зобов'язань і відповідає кількості років (або кількості кварталів (місяців, днів), але при цьому потрібно брати кварталну (місячну, денну) ставку

Accounting

дисконтування, тобто річну ставку розділити на 4 (12, 365/366 відповідно).

Що стосується порядку (методики) визначення теперішньої вартості довгострокової дебіторської заборгованості, то НП(С)БО 10 не містить жодних рекомендацій з цього питання. Оскільки природа дебіторської і кредиторської заборгованості тотожна (вони є фінансовими інструментами, що оцінюються за теперішньою вартістю), підприємствам слід керуватись тим же порядком, що і при визначенні теперішньої вартості для довгострокових зобов'язань.

Різниця між майбутньою вартістю грошей (FV) та теперішньою вартістю грошей (PV) вважатиметься сумою дисконту, яка буде визнаватись як дохід або як витрати в залежності від статусу підприємства (кредитор або дебітор/боржник).

Детальніше доцільно розглянути на прикладі. ТОВ «А» (Боржник) отримало 01.11.2021 р.

поворотну фінансову допомогу в сумі 500 тис. грн від ТОВ «Б» (Кредитор). Строк повернення фінансової допомоги 01.11.2024 р. Банківські відсотки за аналогічними кредитами становлять 15,9 %. Боржник і Кредитор при розрахунку теперішньої вартості застосовували однакову ставку дисконту.

Для визначення теперішньої вартості поворотної фінансової допомоги слід застосувати наведену вище формулу:

$$PV = 500000,00 / (1 + 0,159)^3 = 500000,00 / 1,556862679 = 321\,158,70 \text{ грн.}$$

Таким чином, сума дисконту і відповідно доходу Боржника та витрат Кредитора буде становити:

$$500\,000,00 \text{ грн} - 321\,158,70 \text{ грн} = 178\,841,30 \text{ грн.}$$

Відображення наведених розрахунків у бухгалтерському обліку Боржника та Кредитора показано в табл. 1

Таблиця 1. Відображення в бухгалтерському обліку операції з довгостроковою поворотною фінансовою допомогою

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт	Кт	
Облік у Боржника			
01.11.2021. Отримано поворотну фінансову допомогу	311	551	500 000,00
01.11.2021. Розраховано теперішню вартість довгострокового зобов'язання та визнано фінансові доходи	551	733	178 841,30
Облік у Кредитора			
01.11.2021. Перераховано поворотну фінансову допомогу	183	311	500 000,00
01.11.2021. Розраховано теперішню вартість довгострокової дебіторської заборгованості та визнано фінансові витрати	952	311	178 841,30

Джерело: розроблено авторами.

Важливий момент, який потребує уваги та йде у розріз із одним із методів контролю (зустрічна звірка) полягає в тому, що за одним і тим же платежем у підприємства-кредитора та у підприємства-дебітора може виникати різна теперішня вартість заборгованості, а відповідно – різні суми доходів та витрат. Така ситуація обумовлена можливістю використання різних ставок дисконтування підприємство-кредитором та підприємство-дебітором. Більше того нормативні вимоги не зобов'язують їх застосовувати однакову ставку для обчислення теперішньої вартості довгострокової заборгованості, що виникла в результаті господарських операцій між ними.

Тому при здійсненні зустрічної звірки в ході експертної верифікації обліку фінансових інструментів слід зважати на те, що при проведенні звірки розрахунків підприємства мають відображати в акті звірки повну суму, яка передбачена договором (майбутню вартість грошей (FV)), тому розходження у теперішній вартості ніяк не вплине на загальну суму заборгованості. Проте існує висока ймовірність, що в цій ситуації матиме місце відхилення у

доходах/витратах сторін вказаних розрахунків (дебетовий оборот субрахунку 952 «Інші фінансові витрати» у Боржника не буде дорівнювати кредитовому обороту субрахунку 733 «Інші доходи від фінансових операцій» у Кредитора).

Як зазначалося вище, дисконтуванню (визначення теперішньої вартості майбутніх платежів) підлягають лише довгострокова дебіторська заборгованість та довгострокові зобов'язання (далі – довгострокова заборгованість), тобто заборгованість, погашення якої відбудеться не раніше, ніж через 12 місяців (чи звичайного операційного циклу) від дати балансу. Водночас є два моменти, які доцільно зафіксувати в Положенні про облікову політику і тримати в полі зору бухгалтеру та експерту. Перший – потреба розрізняти довгострокову і прострочену заборгованість. Для цього слід аналізувати умови договору, які визначають строки виконання договірних зобов'язань. Якщо за ними погашення зобов'язань мало відбутися в межах 12 місяців, але не відбулося, то така заборгованість є простроченою, а не довгостроковою, а отже, не підлягає оцінці за теперішньою вартістю.

Другий – якщо договір все ж довгостроковий, то потрібно з'ясувати, чи аванс за ним містить фінансовий компонент (наприклад, причиною передоплати є знижена вартість (різниця в ціні) за договором). Якщо такий компонент присутній, то дисконтування є обов'язковим. В іншому випадку дисконтувати отриману передоплату за товари, роботи, послуги не потрібно, тому що:

1) така заборгованість є товарною, а не монетарною, тоді як суть дисконтування полягає в з'ясуванні реальної вартості грошей;

2) абзац 10 пункту 4 НП(С)БО 11 визначає, що теперішня вартість – «дисконтована сума майбутніх платежів ..., яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства», тоді як у означеному випадку в майбутньому буде потрібен товар, а не сума платежів (кошти).

Довгострокова товарна заборгованість не може вважатися фінансовим інструментом, тому застосування теперішньої вартості для її оцінки немає сенсу.

Іншим важливим моментом при оцінці фінансових інструментів, якими є довгострокова заборгованість перед дебіторами і кредиторами, за теперішньою вартістю є з'ясування того, що відбувається з сумою дисконту (розрахованими доходами та витратами) протягом всього періоду обліку таких активів чи зобов'язань до моменту погашення.

Виходячи з вартості грошей, чим ближчий момент погашення заборгованості, тим різниця між майбутньою вартістю і теперішньою їх вартістю буде зменшуватись. Відповідно, такі зміни мають знайти

відображення в бухгалтерському обліку та у фінансовій звітності. При цьому ні НП(С)БО 10, ні НП(С)БО 11 не пропонують механізм таких перерахунків. Але виходячи з аналогії норм НП(С)БО 12 [7] та суті дисконтування, сума дисконту має амортизуватися. Амортизуючи суму дисконту на дату балансу, відбувається приведення теперішньої вартості, яка була розрахована на останню дату балансу, до теперішньої вартості на поточну дату балансу.

Отже, в балансі довгострокова кредиторська чи дебіторська заборгованість має відображатися за теперішньою вартістю (абз. 2 п. 12 НП(С)БО 10, п. 9 НП(С)БО 11). Теперішня вартість визначається на кожну дату балансу, але її обчислення (розрахунок) відбувається, як правило, одноразово – на першу дату балансу (виняток – суттєва зміна ставки дисконту; в такому разі слід уточнити оцінку теперішньої вартості заборгованості), тоді як нарахування амортизації дисконту – на кожну звітну дату.

З метою розуміння суті математичних розрахунків, необхідних для визначення суми дисконту, його амортизації та відображення цього в системі бухгалтерських рахунків, доцільно розібрати описане на прикладі.

Нарахування амортизації дисконту за умовами табл. 1 наведено у табл. 2 (для спрощення представлення розрахунку зроблено припущення, що підприємства складають фінансову звітність один раз на рік).

Кореспонденція рахунків, яка використовується в бухгалтерському обліку для відображення амортизації дисконту представлена в табл. 3.

Таблиця 2. Розрахунок суми амортизації дисконту за роками

Рік	РВ на початок періоду	Дисконт на початок періоду	Ставка дисконту	Амортизація дисконту	РВ на кінець періоду	Дисконт на кінець періоду
1	2	3	4	5 (2*4)	6 (2+5)	7 (3-5)
Перший	321 158,70	178 841,30	0,159	51 064,23	372 222,93	127777,07
Другий	372 222,93	127 777,07	0,159	59 183,45	431 406,38	68593,62
Третій	431 406,38	68 593,62	0,159	68 593,62	500 000,00	0,00
Всього	x	x	x	178 841,30	x	x

Джерело: розроблено авторами.

Особливої уваги та аналізу потребує оцінка (амортизація дисконту) фінансових операцій із засновниками (власниками) підприємств. Так, відображення в бухгалтерському обліку вартості переданих засновнику на поворотній основі коштів є досить специфічним, що визначено нормами НП(С)БО 1 [4] і п. 6 НП(С)БО 16 «Витрати» [8]. Ця специфіка полягає в тому, що такі господарські операції не спричиняють змін (доходи і витрати відсутні) у компонентах фінансового результату діяльності підприємства. Тому взаємодія із засновниками має вплив саме на структуру капіталу підприємства і має бути зафіксована на відповідних

субрахунках, одним із яких може бути 425 «Інший додатковий капітал».

Водночас реєстрація змін теперішньої вартості позики на згаданому вище субрахунку або іншому аналогічному суперечить суті облікового відображення господарських операцій. Мова йде про те, що, з одного боку, пасивний характер субрахунку обліку капіталу не дозволяє сформувати оборот за його дебетом, якщо такий субрахунок не мав вхідного сальдо по кредиту. Тобто дисконтування вартості позики неможливе за такою схемою, коли в структурі капіталу підприємства такий його вид відсутній. З іншого боку, слід пам'ятати про можливість кореспондувати рахунків/субрахунків між собою.

Таблиця 3. Відображення в бухгалтерському обліку амортизації дисконту та закриття взаєморозрахунків

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт	Кт	
Облік у Боржника			
31.12.2021. Визнано фінансові витрати від амортизації дисконту за перший рік	952	553	51 064,23
31.12.2022. Визнано фінансові витрати від амортизації дисконту за другий рік	952	553	59 183,45
31.12.2023. Визнано фінансові витрати від амортизації дисконту за третій рік	952	553	68 593,62
31.12.2023. Переведено зобов'язання до складу поточних	553	611	500 000,00
01.11.2024. Повернуто поворотну фінансову допомогу	611	311	500 000,00
Облік у Кредитора			
31.12.2021. Визнано фінансові доходи від амортизації дисконту за перший рік	183	733	51 064,23
31.12.2022. Визнано фінансові доходи від амортизації дисконту за другий рік	183	733	59 183,45
31.12.2023. Визнано фінансові доходи від амортизації дисконту за третій рік	183	733	68 593,62
31.12.2023. Переведено довгострокову дебіторську заборгованість до складу поточної	377	183	500 000,00
01.11.2024. Отримано погашену суму поворотної фінансової допомоги	311	377	500 000,00

Джерело: розраховано та узагальнено авторами.

Така можливість регламентується, зокрема, Інструкцією від 30.11.99 р. № 291 [3], яка востаннє зазнавала уточнень у 2022 році, але все ж не передбачає можливості взаємної кореспонденції рахунку 42 «Додатковий капітал» з довгостроковими зобов'язаннями дебіторів.

Зважаючи на відсутність усталеної практики та офіційної думки від центрального органу виконавчої влади України, який формує та реалізує державну фінансову політику, то дисконтування вартості довгострокової позики, виданої засновнику, доречно фіксувати з використанням схеми, узагальненої у табл. 3 (в розділі «Облік у Кредитора»).

Якщо розглядати зворотну ситуацію (довгострокову позику отримує підприємство від засновника), то така позика підлягає дисконтуванню за формулою (1). Проте через специфічний обліковий характер взаємин із засновником (засновниками, власниками) зміна в компонентах, які формують фінансовий результат від діяльності підприємства, не відбувається. Тому в описаній ситуації, що випливає з описаного вище, в бухгалтерських реєстрах буде обліковуватися не дохід від цієї операції (якби стороною позикових відносин була стороння до підприємства особа), а вартісний приріст власного капіталу.

Розподілити суми дисконту за періодами (роками) в бухгалтерському обліку можливо за одним із двох варіантів. Перший варіант передбачає аналогічний підхід із відображенням доходу чи витрат від приведення майбутньої вартості позики засновнику до вартості на нинішній момент. Тобто бухгалтер (розуміючи облікову природу операції з засновником/власником) проводить амортизацію дисконту через зміни в складі додаткового капіталу. Цей варіант

відповідає правилу: «відсутні доходи – відсутні витрати».

Другий варіант є стандартним варіантом для відображення позикових операцій довгострокового характеру, де амортизація дисконту відображається як зростання витрат. Цей варіант є цілком обґрунтований, адже відповідно до шостого пункту НП(С)БО така операція не є поверненням (чи зміни пропорції) внеску учаснику товариства. Описане може викликати запитання у перевіряючих експертів, що обумовлено зменшенням прибутку через включенням таких сум до витрат періоду, а отже, і податку від нього (не стосується платників єдиного податку).

Який із варіантів слід вважати правильним, а якого уникати, має визначити Мінфін, чого наразі не відбулося. Тому поки що спеціалістам облікового профілю підприємств слід спиратися виключно на власне професійне судження, яке доцільно закріпити в Положенні про облікову політику підприємства. Обираючи один із ймовірних варіантів, слід звернути увагу ще на дотримання в цьому випадку принципу нарахування та відповідності доходів і витрат. Цей принцип порушується, якщо бухгалтер схиляється до застосування другого варіанту, оскільки в обліку визнаються витрати без доходів, для отримання яких вони були понесені (п. 7 НП(С)БО 16).

Зважаючи перший варіант більш обґрунтованим, доцільно на прикладі розглянути порядок відображення в бухгалтерському обліку операцій віднесення амортизації дисконту на зменшення додаткового капіталу. Припустимо, що між підприємством та його засновником у 2021 році було укладено договір поворотної позики на 275 500 грн, за умовами якого підприємство має погасити

заборгованість впродовж 2-х років. Ставка дисконтування – 17,3 %.
 Теперішня вартість отриманої позики становитиме:
 $275\,500 \text{ грн} / (1+0,173)^2 = 200\,228,35 \text{ грн}$.
 Величина дисконту (D):

$275\,500 \text{ грн} - 200\,228,35 \text{ грн} = 75\,271,65 \text{ грн}$.
 Суму амортизації дисконту за роками наведена в табл. 4. На яких рахунках та в яких сумах буде відображено поворотну позику від засновника, розкрито в табл. 5.

Таблиця 4. Покроковий розрахунок амортизації дисконту

Рік	Початкова PV	D на початок	Ставка D	Амортизація D	Кінцева PV	D на кінець
2021	200228,35	75271,65	0,173	34639,51	234867,86	40632,14
2022	234867,86	40632,14	0,173	40632,14	275500,00	0,00
Всього	x	x	x	75271,65	x	x

Джерело: розраховано авторами.

Таблиця 5. Бухгалтерський облік отриманої від засновника позики

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт	Кт	
На поточний рахунок надійшли кошти	311	505	275 500,00
Нараховано дисконт	505	425	75 271,65
Списано амортизацію дисконту (2021)	425	505	34 639,51
Списано амортизацію дисконту (2022)	425	505	40 632,14
Визнано зобов'язання поточними	505	611	275 500,00
Погашено зобов'язання перед засновником	611	311	275 500,00

Джерело: розраховано та узагальнено авторами.

Ще одним невирішеним моментом в оцінці довгострокової заборгованості є відсутність затверджених форм первинних документів, необхідних для фіксації факту господарської операції, а саме – розрахунку теперішньої вартості вищезгаданого виду фінансових інструментів. Оскільки відсутня стандартизована форма, підприємствам необхідно або розробити власну, або скористатися бухгалтерською довідкою.

Останній варіант є більш простим та не потребує особливих часових затрат від бухгалтера. Але незалежно від обраного документа, при його оформленні слід пам'ятати про обов'язкові реквізити первинного документа (ст. 9 Закону «Про облік»). В іншому випадку такий документ може бути визнаний недійсним. Датою складання бухгалтерської довідки має бути дата відображення довгострокової заборгованості в обліку.

В бухгалтерській довідці необхідно навести:

- опис підстави виникнення довгострокової заборгованості (посилання на договір, платіжний документ),
- її строковість,
- формулу розрахунку теперішньої вартості,
- сам розрахунок з розшифруванням періоду, графіку погашення, обраної ставки дисконту,
- ризики, які впливають на визначення теперішньої вартості (якщо такі є).

Також, якщо довідка оформляється по довгостроковій заборгованості, що виникла до набрання чинності Наказу № 379, в документі доцільно послатися на пункт Положення про облікову політику підприємства, де йдеться про неможливість достовірно визначити суми

коригування нерозподіленого прибутку на початок звітнього року.

Оскільки ставка дисконтування є варіативною (суб'єктивною) величиною, то принципи, згідно з яких вона обирається, доцільно закріпити в Положенні про облікову політику, адже на це впливає вид і умови заборгованості (вексель, облігація, позика поворотна, відсоткова тощо). В іншому випадку обґрунтування ставки дисконту має бути наведено в бухгалтерській довідці або додатку до неї, оскільки саме цей документ оформлюється на кожне визначення теперішньої вартості і, відповідно, фіксуватиме ставку дисконту та причини її обрання.

Такими основними принципами можуть бути:

- 1) орієнтація на ринок – ставка дисконту базується на ринковій ставці відсотка;
- 2) аналогія – ставка дисконту має обиратися з орієнтацією на аналогічні фінансові інструменти, на аналогічних або дуже подібних умовах (валюта, строки, суб'єктність тощо);
- 3) врахування ризиків – ставка дисконту має коригуватися на ризик у разі існування суттєвої ймовірності неповернення суми.

Таким чином, для найбільш точного та об'єктивного визначення теперішньої вартості фінансових інструментів, якими є довгострокова дебіторська заборгованість та довгострокові зобов'язання, сільськогосподарському підприємству потрібно закріпити методологію вартісного виміру таких об'єктів у Положенні про облікову політику. Для цього слід конкретизувати об'єктний (який вид довгострокової заборгованості підлягає дисконтуванню, а який ні), розрахунковий (формула), варіативний (порядок обрання ставки дисконтування) і документальний (форма первинного документа) її компоненти (рис. 1).

Рис. 1. Удосконалена методологія оцінки довгострокової заборгованості як фінансового інструмента
Джерело: розроблено авторами.

Як видно з наведеного матеріалу, наявність математичної формули для обчислення теперішньої вартості не вирішує питання обрання ставки дисконтування, визначення об'єктів такої оцінки, документального супроводу, амортизації дисконту та інших питань, які в сукупності формують системне незрозуміння цього процесу та високий ризик допущення помилок (викривлення даних звітності). Тому формування на сільськогосподарському підприємстві цілісного бачення методології визначення та застосування оцінки для довгострокової заборгованості спростить закріплення теперішньої вартості у статусі визначального виду вартісного виміру цього виду фінансових інструментів та істотно розширили спроможність уникнення помилок при її визначенні.

Висновки. Для найбільш точного та об'єктивного визначення теперішньої вартості довгострокової

дебіторської заборгованості та довгострокових зобов'язань сільськогосподарському підприємству потрібно закріпити методологію вартісного виміру таких об'єктів у Положенні про облікову політику. Для цього слід конкретизувати об'єктний (який вид довгострокової заборгованості підлягає дисконтуванню, а який ні), розрахунковий (формула), варіативний (порядок обрання ставки дисконтування) і документальний (форма первинного документа) її компоненти. Формування на сільськогосподарському підприємстві цілісного бачення методології визначення та застосування оцінки для довгострокової заборгованості спростить закріплення теперішньої вартості у статусі визначального виду вартісного виміру цього виду фінансових інструментів та істотно розширили спроможність уникнення помилок при її визначенні.

4 Список використаних джерел

1. Гайдуцький П. І., Жук В. М. Роль бухгалтерського обліку в попередженні економічних криз. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 72-82.
2. Замлинський В. А. Міжнародні підходи до обліку фінансових інструментів та їх застосування в Україні. *Облік і фінанси*. 2013. № 2(60). С. 13-15.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», затв. наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. № 137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text>
10. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: наказ Міністерства фінансів України від 16.09.2019 р. № 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1065-19#Text>
11. Chatham M. D., Larson R. K., & Vietze A. Issues affecting the development of an international accounting standard on financial instruments. *Advances in Accounting*. 2010. Volume 26, Issue 1. pp. 97-107. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2010.03.002>

4 References

1. Haidutskiy, P. I., Zhuk, V. M. (2012). Rol bukhgalterskoho obliku v poperedzhenni ekonomichnykh kryz [The role of accounting in the prevention of economic crises]. *Ekonomika Ukrainy*, 12, 72-82.
2. Zamlynskyi, V. A. (2013). Mizhnarodni pidkhody do obliku finansovykh instrumentiv ta yikh zastosuvannya v Ukraini [International Approaches to Financial Instruments and Their Application in Ukraine]. *Oblik i finansi*, 2(60), 13-15.
3. Ministerstvo finansiv Ukrainy (30.11.1999). Instruktsiia pro zastosuvannya Planu rakhunkiv bukhgalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii [Instructions on the application of the Plan of accounts for the accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>
4. Ministerstvo finansiv Ukrainy (07.02.2013). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti" [National Accounting Standard 1 "General requirements for financial reporting"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
5. Ministerstvo finansiv Ukrainy (08.10.1999). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 10 "Debitorska zaborhovanist" [National Accounting Standard 10 "Receivables"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (31.01.2000). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 11 "Zoboviazannia" [National Accounting Standard 11 "Liabilities"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
7. Ministerstvo finansiv Ukrainy (26.04.2000). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 12 "Finansovi investytsii" [National Accounting Standard 12 "Financial investments"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text>
8. Ministerstvo finansiv Ukrainy (31.12.1999). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 16 "Vytraty" [National Accounting Standard 16 "Expenses"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>
9. Ministerstvo finansiv Ukrainy (28.05.1999). Natsionalne polozhennia (standart) bukhgalterskoho obliku 6 "Vypravlennia pomylok i zminy u finansovykh zvitakh" [National Accounting Standard 6 "Correction of errors and changes in financial statements"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99#Text>
10. Ministerstvo finansiv Ukrainy (16.09.2019). Pro zatverdzhennia Zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Ministerstva finansiv Ukrainy z bukhgalterskoho obliku [On the approval of amendments to some regulatory legal acts of the Ministry of Finance of Ukraine on accounting]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1065-19#Text>
11. Chatham, M. D., Larson, R. K., & Vietze, A. (2010). Issues affecting the development of an international accounting standard on financial instruments. *Advances in Accounting*, 26(1), 97-107. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2010.03.002>